

РОЗГОРТАННЯ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ ЗА МАТЕРІАЛАМИ СЕРІЇ ЗБІРНИКІВ «РУССКИЙ АРХИВ. ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ»

Досліджено особливості розгортання партизанського руху, показані конкретні форми та методи боротьби як на окупованій території, так і безпосередньо у фронтовому тилу ворога в роки війни за матеріалами збірників «Русский Архив. Великая Отечественная».

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, партизанський рух, рейкова війна.

Постановка проблеми. Наявні публікації, що стосуються боротьби з ворогом на окупованих нацистами територіях, незважаючи на велику їх кількість, з точки зору автора цієї статті, не дозволяють об'єктивно відтворити її реальний розмах та ефективність. Така ситуація склалася внаслідок контраверсійності думок дослідників проблеми та фактів, якими вони оперують. Цьому посприяли і такі вагомні фактори як колишня заідеологізованість та сучасна заполітизованість питання.

Вважаємо, що для розв'язання поставленої проблеми особливе значення має залучення в якості джерельної бази документів та матеріалів, які містяться у збірнику «Русский Архив. Великая Отечественная». Важливість їх використання пояснюється кількома аспектами. По-перше, об'єктивне пізнання історичного минулого повинно спиратись на дослідження всієї сукупності історичних чинників, які призвели до конкретного результату. По-друге, вивчення історії організації та розвитку партизанського руху на основі нової документальної бази дає змогу глибше зрозуміти характерні риси партизанської боротьби в залежності від об'єктивних умов, які склались у ході війни.

Метою статті є вивчення особливостей становлення партизанського руху на початковому етапі війни, висвітлення процесу подальшого його розвитку, конкретних форм та методів збройної боротьби радянських партизан, відображених у документах та матеріалах збірника серії «Русский Архив. Великая Отечественная».

Аналіз досліджень і публікацій. У радянський період було видано кілька тематичних збірок документів та матеріалів, які відображали боротьбу партизанських формувань та підпільних організацій [1], [2]. Ці збірники відіграли достатньо позитивну роль як у контексті висвітлення загальних питань партизанської боротьби, так і нових документів та матеріалів, ще не залучених до наукового обігу. Ряд документальних видань носили локальний характер [3], [4]. Разом з тим вітчизняна історіографія партизанського руху Великої Вітчизняної війни представлена й низкою збірників, в яких містились загальносоюзні матеріали. Це, насамперед, таке видання як «Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941–1945)» [5]. Його упорядники зібрали доволі представницький корпус документальних матеріалів, які висвітлювали процес і особливості зародження та становлення партизанського руху.

Разом з тим об'єктивний аналіз і оцінка виданих збірників документів та матеріалів, що стосується вказаної проблеми, свідчать, що вони не у повній мірі відповідають справді науковим вимогам. Це, насамперед те, що при доборі ряду документів, домінував доволі прозоро виражений, заполітизований, а отже, суб'єктивний підхід. Так, у збірниках майже зовсім не були представлені матеріали, які свідчили б про прорахунки та упущення в організації та керівництві боротьбою партизан на окупованій території. Замовчувались труднощі, які зустрічались у взаємовідносинах партизан з місцевим населенням, факти недисциплінованості, низької боєздатності окремих партизанських формувань. Натомість укладачі збірників завжди особливу увагу приділяли добору документів, які б сприяли висвітленню ролі Комуністичної партії, як «організатора та натхненника всіх наших перемог» [6].

У збірниках документів, які друкувалися у радянський період, майже не публікувалися і матеріали, які свідчили про те, що створення ЦШПР, питаннями організації партизанських загонів та їх бойового використання разом з партійними комітетами займалися і органи НКВС–НКДБ, оскільки це розходилося з офіційною концепцією радянської історіографії щодо народності партизанського руху та його розвитку «знизу». З цієї ж причини також майже не публікувалися документи, що стосувалися організації і бойової діяльності партизанського руху, які у той час виходили з Головного політичного управління Червоної армії, Головного розвідувального управління, військових рад фронтів та армій.

Виклад основного матеріалу. Документи та матеріали тематичного збірника «Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.» [7] можна сформулювати у кілька груп: 1) документи вищих радянських державних та партійних органів – ЦК ВКП(б), РНК СРСР, ДКО, Ставки Верховного головнокомандування, Народного комісаріату оборони, НКВС, ЦШПР, Головного політуправління Червоної армії, Генштабу та ЦК ВЛКСМ; 2) документи ЦК КП(б) республік та партійних комітетів областей, СОК, районів (РК) та регіональних штабів партизанського руху; 3) документи військових рад, штабів та політорганів фронтів та армії.

Відкриття доступу до раніше засекречених джерел дозволяє історикам звернутись до дослідження раніше маловивчених аспектів історії становлення партизанського руху – ролі органів державної безпеки в організації партизанської боротьби. Матеріали збірника розкривають діяльність органів НКВС по створенню партизанських загонів на окупованій території на початковому етапі війни, підготовки до партизанської боротьби напередодні війни, формування чекістами партизанських загонів та диверсійних груп, кадрів для зафронтової роботи, а також створення спеціальних підрозділів органів держбезпеки СРСР для діяльності в гітлерівському тилу. Значну інформаційну цінність представляють директиви по створенню партизанського руху у прифронтових областях у перші місяці війни, доповідні записки про стан партизанської боротьби проти німецьких окупантів, інструкції про основні критерії при відборі кадрів для роботи в тилу ворога, інструктивні розпорядження центрального апарату місцевим органам держбезпеки, які дають достатні уявлення про організацію органами НКВС партизанського спротиву на окупованих територіях.

Аналіз комплексу представлених у збірнику документів свідчить, що радянські партизани головним своїм завданням мали допомагати Червоній армії у боротьбі з вермахтом. Разом з тим перед ними ставилось і завдання утруднювати німецькій адміністрації контроль над окупованою територією, створюючи всілякі перешкоди для ворога. Важливе значення при цьому надавалось залученню місцевого населення до активної боротьби із загарбниками. Слід при цьому зазначити, що не оминалось увагою і завдання захисту населення від терору окупантів. Ці завдання були сформульовані в цілій низці партійно-урядових наказів наркомату оборони, спеціальних органів керівництва партизанським рухом. Найбільш повно їх зміст розкривають: директива РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р., постанови ЦК ВКП(б) від 18 липня 1941 р. «Про організацію боротьби в тилу німецьких військ», наказ Й. Сталіна від 5 вересня 1942 р. «Про завдання партизанського руху» (документи № 2, 72) [7, 18–20; 7, 126–128].

З представлених у збірнику документів видно, що у створенні партизанських загонів та у розгортанні партизанського руху велика роль відводилась також партійним органам, діючим як на захопленій ворогом території, у підпіллі, так і в радянському тилу – у прифронтовій смузі (документ № 23, 24) [7, 43–45]. Практичну допомогу партійним органам у справі військово-технічного навчання партизанських кадрів, їх озброєнні, постачанні боєприпасами, вибухівкою, організації зв'язку та медичної допомоги надавало військове командування всіх рівнів.

У серпні–вересні 1941 р. для роботи серед населення окупованих областей та організацією партійно-політичного керівництва партизанського руху у складі Головного політичного управління Червоної армії та політорганів об'єднань діючої армії були утворені спеціальні відділи (документ № 6) [7, 23–24]. У цей період доволі часто на положення партизанських загонів переводились місцеві винищувальні батальйони (документ № 19) [7, 39–40]. Натомість організацією навчання та засланням у тил ворога партизанських груп та загонів спеціального призначення займались органи державної безпеки та НКВС. Їх представники залучались для оволодіння партизанами та підпільниками прийомами та методами конспірації, ведення розвідки та контррозвідки. У широких масштабах почав використовуватися і такий метод, як закидання на окуповану територію всебічно підготовлених та оснащених необхідними засобами боротьби та зв'язку організаційних груп, на базі яких мали розгортатися партизанські формування. Слід зазначити, що важливе значення, мало те, що багатогранна діяльність по організації партизанського руху та підпілля, як це видно з представлених документів, розпочалася вже у 1941 р. на всіх стратегічних напрямках.

Разом з тим слід підкреслити, що на початковому етапі війни розгортання партизанського руху супроводжувалась рядом дуже суттєвих прорахунків, які вели до чисельних не-

вдач та поразок. При цьому, як про це безпосередньо свідчать документи збірника, їх причиною були не лише успішні контрдії окупантів.

Документи збірника прямо вказують, що на початковому етапі війни в керівництві партизанським рухом не було належної чіткості та організованості. Аналіз нормативно-правових та оперативних документів наводить на висновок про відсутність системності при їх розробці та прийнятті конкретних рішень. Зміст більшої частини з них свідчить, що в цей час вони здебільшого носили не попереджувальний характер, а лише констатували ситуацію на фронті та в тилу противника, пропонуючи заходи реагування на зміни, що відбувались. Директивні установки на активізацію боротьби з окупантами, як правило, не підкріплювались вирішенням проблем матеріально-технічного забезпечення, а зводились до вимог збільшення числа учасників спротиву в тил ворога.

Аналіз представлених джерел свідчить також, що і в першій половині 1942 р. ще не вдалося виробити чіткий механізм ефективного управління процесом збройного опору окупантам. Партизанським рухом одночасно намагались керувати партійні комітети, Генштаб, Військові ради фронтів, НКВС – все це без достатньої узгодженості між собою. Так, загальне керівництво діяльністю з організації збройної боротьби в тилу німецьких військ здійснювалось одночасно Центральним, республіканськими та обласними комітетами ВКП(б). Безпосереднє виконання функцій по створенню партизанських формувань та забезпеченню виконання ними бойових завдань на окупованій території покладалось на центральні та територіальні структури НКВС СРСР, а координація спільних дій військ Червоної армії, партизанського руху та підпілля виконувалась політичними органами фронтової, армійської та дивізійної ланки.

Відсутність єдиного органу управління боротьбою у тилу противника часто супроводжувалось міжвідомчими протиріччями, що призводило до негативних наслідків. У результаті, виникав цілий ряд паралельних місцевих центрів по керівництву одним й тим же партизанським з'єднанням чи навіть окремим загонам. Це нерідко вело до неприпустимих у військових умовах непорозумінь, коли партизанські загони отримували від партійно-радянських та інших органів суперечливі накази і розпорядження. Документи засвідчують, що подібні обставини часто породжували плутанину та паралелізм у постановці та вирішенні партизанськими формуваннями бойових завдань, призводили до марнотратного витрачання сил та засобів для досягнення однієї і тієї ж цілі, а траплялось, і до марної загибелі людей та втрат озброєння і спорядження (документ № 50) [7,95–101]. Так, багато партійних керівників місцевого рівня не хотіли виконувати вимоги представників УШПР з проведення мобілізаційних заходів при формуванні партизанських загонів, співробітники НКВС відмовлялись обмінюватись оперативною інформацією, командування військових частин Червоної армії часто не сприяло партизанським загонам та розвідувально-диверсійним групам при перетині лінії фронту.

На початковому етапі війни через відсутність належного керівництва розгортанням партизанського руху виникало багато болючих питань, які тривалий час дуже ускладнювали бойову роботу. Серед них особливо гостро постало питання забезпечення партизанських формувань радіозв'язком, постачання боеприпасами, медикаментами, взуттям. Відсутність належного керівництва та власне простої уваги Центру до організації партизанського руху породжувало інколи просто дивні розпорядження інтендантських та фінансових органів, якими заборонялось будь-що виділяти на потреби партизанського руху, оскільки партизанські загони не передбачались ніякими розрахунковими асигнуваннями (документ № 50) [7,95–101].

Усі ці фактори негативно впливали на характер діяльності та бойової дії партизанських загонів. У представлених документах знайшли відображення розповсюджені факти низької дисципліни, мародерства, дезертирства та навіть переходу партизан на службу в поліцію чи каральні загони ворога (документ № 120) [7,179].

Хоча деякі конкретні кроки з централізації керівництва партизанським рухом приймались вже з перших днів війни, проте через відсутність попередньо продуманої теорії оперативно-стратегічного керівництва партизанськими силами, цей процес йшов важким та суперечливим шляхом. У липні 1941 р. для забезпечення підготовки партійного підпілля та формування партизанських загонів була навіть створена спеціальна комісія ЦК ВКП(б). Однак до роботи вона так і не приступила. З серпня 1941 р. у системі НКО СРСР почало діяти спеціальне управління з керівництва партизанським рухом. Але й воно, належно не розгорнувши свою робо-

ту, також припинило існувати, оскільки Й. Сталін дав розпорядження створити при Ставці Верховного головнокомандування нову структуру – Центральний штаб партизанського руху (ЦШПР). Проте в січні 1942 р., коли з допомогою Генштабу вже повним ходом йшло формування управлінь та відділів ЦШПР, була створена та приступила до навчального процесу центральна школа підготовки радистів, надійшло нове розпорядження Верховного головнокомандування – всю роботу припинити, а вже діючі організаційні одиниці ЦШПР розформувати, передавши кадри у відання народного комісаріату оборони. Це стало наслідком побоювання вищого радянського та військово-політичного керівництва того, що діяльність партизан, яка носить стихійних характер, не піддається повсякденному керівництву, не дасть очікуваного оперативного ефекту. Виходячи з таких міркувань, було вирішено, що результативність боротьби можуть забезпечити лише кваліфіковані диверсанти, підготовка та керівництво якими була доручена органам держбезпеки [7].

Ці перестороги мали однак і ще один бік, про який глухо йшлося навіть у документах таємного характеру. В умовах хиткого становища на фронті, а отже, і можливості серйозних змін не лише військового, а й державно-політичного характеру, наявність значних груп озброєних громадян поза безпосереднім жорстким контролем Кремля Сталіну та його оточенню мало імпонувало.

Проте необхідність у розгортанні всенародної боротьби з ворогом була настільки очевидна, що Ставці, ЦК ВКП (б) та РНК знову довелося повернутися до вирішення цього питання. На одинадцятий місяць війни – 30 травня 1942 р. – був нарешті створений ЦШПР. До його складу увійшли представники Генштабу, НКВС та інших органів. Крім керівництва партизанським рухом, ЦШПР через свої крайові штаби, які створювалися паралельно з ним, мав забезпечити керівництво і діяльність підпільних партійних та комсомольських організацій та займатися не лише роботою серед партизан, але й розгорнути масову пропаганду серед населення окупованих територій. Це завдання мав виконувати спеціальний політвідділ, утворений в складі ЦШПР у вересні 1942 р. (документ № 59, 60) [7, 114–116].

Документи збірника відображають також маловідомі особливості структури та різновиди діяльності, яким займався новостворений орган. Так, ЦШПР, підпорядковуючись Ставці, працював у тісному контакті з Генеральним штабом, військовими радами фронтів та армій, ЦК компартій республік та обласними партійними комітетами, які діяли на окупованій території, здійснював широке коло завдань з планування та керівництва бойовою діяльністю партизан, налагодженню зв'язків з партизанськими формуваннями та підпіллям, їх матеріальним забезпеченням, підготовкою кадрів радистів, мінерів, шифрувальників. Очолював ЦШПР головнокомандуючий партизанським рухом, хоча, як видно з документів, проіснувала ця посада недовго, а особа, яка її обіймала, не відіграла належної ролі у справі розгортання керівництва партизанським рухом. Як відомо, у вересні 1942 р. на цю посаду був призначений член політбюро ЦК ВКП(б) К. Ворошилов (документ № 79), що було наслідком його попереднього звільнення з посад в армії «за грубі помилки у керівництві військами» (документ № 56) [7, 111–112]. Проте Й. Сталін незабаром пробачив свого соратника та у листопаді знову призначив його на фронт у якості представника Ставки, а колишня його посада разом з головнокомандуванням партизанським рухом була ліквідована.

У січні 1944 р. у зв'язку зі звільненням значної частини окупованих територій ЦШПР був розформований, після чого керівництво партизанськими силами перейшло до крайових партійних органів та відповідних штабів партизанського руху – Українського, Білоруського, Естонського, Литовського, Ленінградського, Калінінського, Кримського та інших (документ № 275) [7, 433–434].

При плануванні оперативної, бойової, диверсійної та розвідувальної діяльності ЦШПР та підпорядковані йому республіканські та обласні штаби, як правило, визначали завдання партизанським формуванням на 1–3 місяці, або на період підготовки та проведення важливих фронтових операцій. Головні зусилля вони намагалися спрямовувати на допомогу діючій армії. Розроблялись також плани проведення великих партизанських операцій (документи № 116, 117, 118, 193) [7, 173–177; 7, 294–295]. Поступово робота республіканських та обласних партизанських штабів сприяла досягненню достатньо тісної взаємодії партизанських сил з фронтовими з'єднаннями військ Червоної армії. Генеральний штаб, командування фронтів визначали завдання партизанам через їх участь у тій чи іншій операції, забезпечували їх зброєю і боєприпасами в інтересах фронту (документи № 115, 141, 144,

148) [7,172; 7,233; 7,238–241; 7,252–253]. Як свідчать документи, партизани займалися збором розвідданих даних, ударами по комунікаціях ворога, нападами на бази пального та боєприпасів, надавали регулярним військам суттєву допомогу.

Належне опрацювання документів відкриває можливості для подальшого об'єктивного вивчення різнопланових, часто мінливих чинників, всіх умов, які в той чи інший спосіб впливали на хід партизанської боротьби. У збірнику вміщені відомості про регіональні особливості партизанського руху, відмінності в поповненні партизанських формувань у тому чи іншому регіоні, соціальний, фаховий, національний склад партизан. Все це разом впливало на ефективність боротьби партизан та підпільників. При цьому, документи прямо вказують на те, що на початковому етапі війни директиви та постанови центральних партійно-радянських органів, вищого військового командування часто ставили перед партизанськими загонами завдання, які зовсім не враховували об'єктивних умов їх боротьби у конкретному регіоні. Саме це часто призводило до не виправданих втрат, а інколи і повного розгрому ворогом партизанських загонів.

Матеріали збірника містять цікаву інформацію про різноманіття форм бойових дій партизан – нальоти, диверсії, засідки, оборонні та наступальні бої, які вони здійснювали як самостійно, так і узгоджено з військами Червоної армії. Як видно з документів, найбільш ефективним способом партизанських бойових дій були диверсії, які широко проводились на ворожих комунікаціях. Якщо на початку війни диверсійні дії носили епізодичний, розрізнений характер, то в подальшому, зі створенням штабів партизанського руху, вони все частіше об'єднувались загальним задумом, переростали у форму великих операцій.

Так, у збірнику представлено документи, що містять відомості про проведення широкої нині партизанської операції – «рейкова війна», що мала на меті вивести з ладу залізничні комунікації противника на величезних територіях – 1000 км по фронту та на 750 км вглиб. Ця операція була тісно пов'язана з планами завершення розгрому противника на Курській дузі, проведенню Смоленської наступальної операції та звільнення Лівобережної України. Матеріали збірника містять також цікаві подробиці проведення подібної масштабної диверсійної операції «Концерт», яка тривала під час битви за Дніпро (19 вересня – кінець жовтня). Масове порушення в ході її проведення комунікацій ворога (пропускна здатність залізниць була знижена на 35–40%) суттєво вплинуло на підвезення та зосередження військворога, їх постачання, накопичення людських резервів та матеріальних засобів, ускладнювало маневрування силами і тим самим сприяло успішному наступу радянських фронтів (документ № 225) [7,350–351].

Представлено важливі документи про здійснення рейдів партизанських формувань по тилам ворогів. У 1944 р. найбільш боєздатні партизанські формування навіть перейшли кордон СРСР та вийшли на територію Польщі та Чехословаччини, де продовжували боротьбу. Радянські партизани брали участь у Словацькому національному повстанні, що також знайшло ґрунтовне відображення у матеріалах збірника (документ № 294, 340, 341, 362–368) [7,495; 7,574–575; 7, 614–636].

Доволі повно представлена в опублікованих архівних матеріалах розвідувальна діяльність партизан. Документи свідчать, що, починаючи з другої половини 1942 р., вони тримали під спостереженням великі території і за завданням розвідувальних органів Червоної армії збирали цінну інформацію про дислокацію ворожих військ, штабів, баз постачання, перегрупування військ, напрямки перевезень військових вантажів, оборонні рубежі, систему протиповітряної оборони противника та інше. Це суттєво допомагало фронтовому командуванню розпізнавати задуми ворога та більш доцільно планувати подальші бойові дії, краще орієнтуватись на місцевості в ході ведення операцій та боїв.

Отже, об'єктивний аналіз документів збірника вказує на те, що величезний розмах добре організованого партизанського руху, бойова діяльність, чисельні диверсії на транспорті та підприємствах промисловості, політична робота серед населення та масовий саботаж заходів німецької адміністрації завадили окупантам використовувати для своїх потреб у задуманих обсягах виробничі потужності, сировину та продовольчі ресурси і робочу силу окупованих областей. Цілком правомірним буде твердження, що партизанський рух в тилу противника за своїм масштабом, організацією, способам вирішення завдань, політичним та військовим результатам набув стратегічного значення, став одним з вирішальних факторів розгрому ворога.

Документи збірника дозволяють виокремити такі важливі риси успішного розгортання партизанського руху після оформлення централізованого керівництва ним: налагодження стійкого зв'язку штабів партизанського руху з підпорядкованими формуваннями, взаємодія партизан з армією на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях, організація та здійснення операцій об'єднаними силами кількох партизанських формувань, широке застосування новітніх досягнень мінно-підривної техніки та засобів зв'язку, забезпечення систематичного постачання партизан боеприпасами, озброєнням, медикаментами та налагодження евакуації поранених.

На підставі аналізу документів та матеріалів збірника можна виділити три етапи розвитку збройного спротиву у тилу противника. При цьому виділені стадії за хронологією не співпадають з прийнятою радянською наукою періодизацією Великої Вітчизняної війни. Перший період збройного спротиву у тилу ворога, який збігається з початком війни та тривав по травень 1942 р., документи збірника висвітлюють як такий, що характеризується відсутністю єдиного керівного органу та паралелізму в керівництві ним, який нерідко переростав у суперництво різних партійних, державних, військових структур у справі розгортання партизанського руху, що часто призводило до трагічних наслідків. У цьому контексті важливе відображення у чисельних документах зусиль різних партійних та державних структур (партійних органів, військових рад фронтів, органів НКВС–НКДБ) щодо централізації управління партизанськими загонами, що діяли в тилу ворога.

Документи свідчать, що невірне уявлення на вищому державному рівні про характер та способи ведення партизанської війни призвели до багатьох помилок та прорахунків. Воно було зумовлено хибною військово-політичною установкою, відповідно до якої у разі війни агресора обов'язково мали розбити на його ж території. У цьому контексті будь-яка підготовка до використання партизанських сил визнавалась не тільки непотрібною, але й проголошувалась, особливо після розгрому у 1937–1938 рр. кадрів, які спеціально готувались на випадок потреби у веденні партизанської боротьби, ворожою. У результаті СРСР вступив у війну неготовим до подібного роду дій: не було ні підготовленою теорії партизанської боротьби, ні продуманих організаційних форм, ні кадрів, ні баз. Багато організаційних питань розгортання партизанського руху довелося вирішувати уже в умовах швидкого відступу Червоної армії. Проте, як видно з документів збірника, до весни 1942 р. партійним органам, органам НКВС та військовим радам фронтів та армій вдалося накопичити досвід та створити передумови для розгортання ефективної війни в тилу ворога.

Другий період, який тривав з травня 1942 р. по січень 1944 р., характеризується швидким становленням системи органів з керівництва та розгортання партизанського руху. Домінуюча роль належала Центральному штабу партизанського руху при Ставці Верховного Головнокомандуючого з його республіканськими та обласними штабами партизанського руху, штабами партизанського руху при військових радах фронтів та армій, яким для виконання бойових завдань в тилу ворога підпорядковувалися партизанські формування. Однак, як видно з документів, широкі повноваження по вирішенню спеціальних завдань, ведення розвідки, контррозвідувального забезпечення партизанських з'єднань і загонів зберігались за органами НКДБ. Звільнення навесні 1944 р. більшості окупованої території СРСР обумовило зниження масштабів партизанських дій і відповідно потягло процес ліквідації штабів партизанського руху при військових радах фронтів та армій.

Третій період (по травень 1945 р.) відмічається згоранням масштабів партизанського руху. Як видно з документів, для цього етапу характерні зусилля розвинути партизанський рух у країнах Східної та Центральної Європи, поступова ліквідація штабів партизанського руху при військових радах фронтів та армій та залучення частини учасників партизанської боротьби у діючу армію, а старших вікових категорій партизан до невідкладних завдань по відновленню зруйнованих війною найбільш важливих об'єктів народного господарства.

Висновки. Загалом використання документів та матеріалів збірника дозволяє проаналізувати вплив об'єктивних та суб'єктивних чинників на організацію, становлення та розвиток партизанського руху, виявити закономірності створення партизанських формувань різних типів, вивчити стратегію та тактику дій радянських партизан та підпільників, показати як успіхи так і невдачі, що супроводжували розгортання та бойову діяльність партизанських загонів і з'єднань.

Список використаної літератури

1. Курносое А. А. Источники по истории всенародного сопротивления в тылу немецко-фашистских захватчиков (1941–1945 гг.) / А. А. Курносое // История СССР. – 1965. – № 3. – С. 76–87.
2. Логунова Т. А. Советская историография народной борьбы в тылу немецко-фашистских войск, 1941–1945 / Т. А. Логунова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1985. – 126 с.
3. В тылу врага (Очерки, дневники, записки об участии комсомола и молодежи в партизанной борьбе). – М. : Изд-во ЦК ВЛКСМ, 1943. – 219 с.
4. Народные мстители : сборник документов и воспоминаний. – М. : Московский рабочий, 1961. – 280 с.
5. Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941–1945) : сборник документов и материалов. – М., 1969–1982. – Вып. 1–3.
6. Канашина Н. В. Партийное руководство партизанской борьбой на оккупированной территории РСФСР в 1941–1944 гг. (Историография проблемы) : дис. ... канд. ист. наук / Н. В. Канашина. – Ленинград, 1988. – 212 с.
7. Русский Архив : Великая Отечественная. Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. – М. : ТЕРРА, 1999. – Т. 20 (9). – 672 с.

Одержано редакцією 20.01.2014

Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотація. *Чумак С. І. Розв'єртывание партизанского движения на материалах серии сборников «Русский Архив. Великая Отечественная». Исследованы особенности разв'єртывания партизанского движения, показаны конкретные формы и методы борьбы как на оккупированной территории, так и непосредственно во фронтовом тылу врага в годы войны на материалах сборников «Русский Архив. Великая Отечественная».*

Ключевые слова: *Великая Отечественная война, партизанское движение, рельсовая война*

Summary. *Chumak S. I. Escalation of the partisan movement based on the materials of the series of collection «Russian Archives: The Great Patriotic War». The article is devoted to the analysis of the special volume of the documental series «Russian archives: the Great Patriotic War». The origins of which are the State of Defense Committee, the General Headquarters, the Armed Forces Staff, the People's Defense Committee. Shortly known aspects of the progressing of the partisan movement are depicted there. The role of the State Security organs is described. The prolonged period of parallelism and even rivalry of the party, military and extraordinary committee organs, which gave birth to the useless exploitation of forces and means is explored. The peculiarities of the structure, different ways their activity of the Central Staff of the partisan movement is estimated. The attention is paid to the complex of faults, positive and negative sides which have influenced on the success of the partisan fight. In the conclusion the complex of positive and negative sides is summed up.*

Key words: *the partisan movement, The Great Patriotic War, the fight in the enemy's rear, the Central Staff of the Partisan movement*

УДК 94(477)«1941»:355

М. В. Коваль

ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ УКРІПЛЕНИЙ РАЙОН: «ЛОКАЛЬНІ НЕВДАЧІ» ВЕЛИКОЇ ПОРАЗКИ

Проаналізовано та розкрито деякі аспекти будівництва та підготовки Володимир-Волинського укріпленого району до бойових дій. Реконструйовано хід бойових дій у смузі Володимир-Волинського укріпленого району в червні 1941 р.

Ключові слова: *Володимир-Волинський укріплений район, дивізія, полк, прикордонний загін, гарнізон, Західний Буг, вузол оборони*

Постановка проблеми. Відомо, що у період між двома світовими війнами держави Європи та Азії займалися побудовою цілих комплексів оборонних споруд. Не залишився осторонь цього процесу і Радянський Союз, звівши на західному кордоні цілий комплекс оборонних споруд, відомий в Європі як «лінія Сталіна» і «лінія Молотова». Важливою ланкою у системі оборонних споруд «лінії Молотова» вважається Володимир-Волинський укріплений район (далі – УР), зведення якого розпочалося в 1940 р. минулого сторіччя.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед наукових робіт, які були присвячені питанням вивченню історії будівництва та використання Володимир-Волинського УР в ході оборон-